

Bij het scheiden van de markt

Bij een afscheid hoort omzien. Niet in verwondering of wrok, maar met gepaste trots en gedo-seerde tevredenheid. Trots deel te hebben gehad aan de mooie traditie die door *Mens en Maatschappij* wordt belichaamd. Tevreden deel te hebben uitgemaakt van een redactie die er niet alleen in is geslaagd *M&M* in moeilijke tijden te behouden, maar zelfs te doen floreren.

Wat is er zo mooi aan de *M&M*-traditie dat je er trots op mag zijn? Toch niet het allereerste begin? Met hedendaagse ogen bezien, was de start van *M&M* in 1925 – toegegeven – wat al te curieus om trots op te zijn. Wie zou het vandaag de dag nog in zijn of haar hoofd halen een tijdschrift te beginnen voor ‘Anthropologie, Psychologie, Erfelijkheidsleer, Eugenese, Praehistorie, Ethnologie, Sociographie, Sociologie, Criminologie, Ethiek en Rechtsphilosophie, een en ander in den ruimsten zin’? Vakken die volgens de oprichters op velerlei wijzen met elkaar verband hielden en in elkaar grepen. ‘Daarom zal het samenwonen der bedoelde vakken, voor den leek wellicht onverstaanbaar, den ingewijde volkomen gerechtvaardigd voorkomen’, valt in de inleiding bij het eerste nummer te lezen. ‘Tja’, zeg je dan. Maar dat is natuurlijk wijsheid achteraf. Echt mooi was ook slechts een deel van de vele artikelen die in de eerste vijftig jaargangen verschenen en de zwakke empirische basis waarop ze veelal berustten was ook niet echt iets om trots op te zijn. Toch zijn er in die eerste vijftig jaar waardevolle elementen aan te wijzen die als onderstroom steeds in *M&M* aanwezig waren en later zelfs de hoofdstroom zijn gaan vormen. Als er iets is om trots op te zijn in de traditie die door *M&M* wordt belichaamd, dan is het wel de nadruk die in dit blad in steeds sterkere mate is gelegd op verslaglegging van gedegen empirisch sociaal-wetenschappelijk onderzoek, op cumulatie van op proefondervindelijke wijze verworven kennis over mens en maatschappij. ‘Sciëntisme’ noemen ze dat bij het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* en tegenwoordig zelfs bij de *Sociologische Gids*. Het zij zo, maar dan wel als geuzennaam en niet in de door hen bedoelde pejoratieve betekenis van het woord.

De kiem voor deze traditie van gedegen empirisch onderzoek is al in de vooroorlogse jaargangen van dit tijdschrift gelegd toen de ‘sociologisch’ getinte redacteurs Steinmetz, Bongers en Ter Veen niet alleen keer op keer een pleidooi hielden voor sociografisch onderzoek, maar dit soort onderzoek ook entameerden en verrichtten. Dat dit onderzoek wel erg theoriearm was, zij hen inmiddels vergeven.

In de eerste naoorlogse jaren ontkiemde deze sociaal-wetenschappelijke onderzoekstraditie pas echt toen de stap van empiricistisch naar empirisch-theoretisch onderzoek werd gezet. Het waren weer ‘sociologische’ *M&M*-redacteurs als Groenman, Van Heek, Hofstee en Kruijt die met veel succes dit soort onderzoek propageerden en verrichtten. Door hun inspanningen werd *M&M* ook allengs omgevormd van een blad voor elf verwaarloosde mens- en maatschappijwetenschappen tot ‘het’ vakblad voor de beoefenaars van de sociale wetenschappen in het algemeen en van de sociologen onder hen in het bijzonder. Deze sociologisch redacteurs voerden de prille sociologie ook weg uit het huis van de sociale geografie dat in het interbellum haar een veilig onderkomen had geboden. Dat de ‘modernisering’ van de Nederlandse sociologie in het

algemeen en *M&M* in het bijzonder voor de jongere generatie van sociaal-geografisch opgeleide sociologen niet snel genoeg ging, valt vanuit hedendaags perspectief te begrijpen, te billijken en zelfs toe te juichen. Zij wilden wat sterker dan de oudere gevestigde generatie het overheersende belang benadrukken van sociologische hypothesevorming en begripsanalyse, van het ontwikkelen en toepassen van exacte en doelmatige technieken van onderzoek en vooral van de wederzijdse doordringing van theorie en onderzoek. De toenmalige redactie van *M&M* zag in 1953 met zorg de plannen tot oprichting van de *Sociologische Gids* van deze ambitieuze, 'thuisloze' jongeren aan en meende de plannen zelfs te moeten ontraden. Vooral de 'sociologische' *M&M*-redacteurs waren bang dat de oprichting van een tweede, nog sterker sociologisch geaard sociaal-wetenschappelijk blad zou leiden tot ongewenste versnippering van krachten. Van Heek, toentertijd redactievoorzitter van *M&M*, heeft later het ongelijk van de 'ouderen' ruiterlijk erkend. 'Waar ressentiment dreigde te ontstaan', stelde hij, 'werd creativiteit door de oprichting van de *Sociologische Gids* bevorderd.' In 1958 werd ook *M&M* – de term is van de redactie zelf – 'gemoderniseerd'. Met evenveel recht zou men echter kunnen zeggen dat binnen de *M&M*-traditie de continuïteit van een zich ontbolsterende sociaal-wetenschappelijke onderzoekscultuur nog eens extra werd veiliggesteld.

Tot zover, althans voorlopig, de traditie. Nu de tevredenheid. Hoewel het niet met zoveel woorden indertijd in dit blad werd vermeld, leert de redactionele overlevering dat *M&M* in 1970 in ernstige moeilijkheden verkeerde. Door de grote inzet van de toenmalige redactie, met Niezing als voorzitter en Dijkstra als secretaris, werd niet alleen een nieuwe uitgever gevonden, maar werd het blad ook sterk vernieuwd zonder echter de traditie noemenswaard aan te tasten. 'Mens en Maatschappij is en blijft een "tijdschrift voor sociale wetenschappen", en niet enkel een sociologenvakblad' schreef de redactie in het eerste nummer van de 46ste jaargang. Aan die beginselverklaring hebben ook de elkaar opvolgende redacties zich tot nu toe gehouden.

Toen ik in 1976 toetrad tot de redactie van *M&M* leefde de angst voor versnippering van sociaal-wetenschappelijke en vooral sociologische krachten echter nog steeds. De stormachtige groei van de sociologie was voorbij en het maatschappelijke aanzien van het vak sterk afgenomen. Inmiddels was het aantal algemeen-sociologische tijdschriften wel tot vier gestegen door de oprichting van *Sociale Wetenschappen* (1957) en het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* (1973). Deze overdaad aan publicatiekanalen leidde in ieder geval bij de redacties van *M&M* en de *Sociologische Gids* tot een gevoel van onbehagen. Men was bang dat deze overvloed tot verwatering en kwaliteitsverlies zou leiden. Een poging tot het oprichten van een kwalitatief hoogstaand *Algemeen Nederlands Sociologisch Tijdschrift* met een sterkere professionele ondersteuning van de redactie liep echter op niets uit, omdat het geheel na een fusie eerder op minder dan op meer dan de som der delen dreigde uit te lopen. Beide redacties zijn toen maar hun eigen weg blijven bewandelen.

Wat de weg van de *Sociologische Gids* in het afgelopen decennia precies is geweest, valt voor een aandachtige lezer moeilijk te doorgronden. Die was nogal kronkelig en soms leek de redactie zelfs de weg kwijt te zijn geraakt. Vorig jaar heeft deze echter besloten een geheel nieuwe weg in te slaan. Weg met degelijke onderzoeksverslagen en aandacht voor gebruikte methoden en technieken! Geen ambachtelijk onderzoekswerk meer, maar populariseren en actualiseren. Het

zij ze vergund. De weg van *M&M* was en is een andere. Een weg die mij in ieder geval met tevredenheid vervult. Ik heb over die weg in deze kolommen al eerder uitgebreid geschreven (75^e jaargang nr. 2). Ik kan dus kort zijn. Wat tijdens de zevenentwintig jaar van mijn redacteurschap in *M&M* steeds meer ging overheersen, waren probleemgerichte artikelen die zich op het nationale (en dan vooral Nederlandse) of bovennationale niveau richtten en zich vooral van survey-onderzoek bedienden. De empirisch-theoretische kentering, waarvoor de kiem al eerder – zoals hiervoor geargumenteed – werd gelegd, lijkt in de afgelopen decennia definitief haar beslag te hebben gekregen. Sommigen zullen dat toejuichen, anderen zullen het betreuren. Zolang het landschap van de Nederlandse sociaal-wetenschappelijke tijdschriften nog zo breed en verscheiden is als nu nog het geval is, is er echter weinig tegen het koesteren van een bepaalde traditie zoals *M&M* dat doet. Noch trouwens tegen het inslaan van nieuwe wegen zoals de *Sociologische Gids* heeft gedaan. Erger is het als dit landschap zal verschrallen, omdat de besten in het vak nog slechts in internationale tijdschriften publiceren. De ironie van de geschiedenis wil dat *Mensch en Maatschappij* destijds tevens werd opgericht om te voorkomen dat dit zou gebeuren. Over de auteurs die de redactie op het oog had, werd in de inleiding tot het eerste nummer het volgende gezegd: ‘De meesten dezer, onder welke niet de minsten, publiceerden hun werk in buitenlandse tijdschriften, waardoor vaak hun arbeid in eigen land niet werd opgemerkt, mede tot schade van de Nederlandsche wetenschap.’ Er is kennelijk niets nieuws onder de zon, want deze stelling is ook vandaag de dag nog geldig. Wat ook een band met vroeger smeedt, is dat het brede sociaal-wetenschappelijke karakter in *M&M* de laatste jaren weer wat sterker is aangezet getuige recente veranderingen in de redactiesamenstelling en de inhoud van dit blad. Zelfs de oude huisbaas, de sociale geografie, is weer terug van weggeweest.

Trots en tevreden neem ik dus afscheid, maar zou ik dan diep in mijn hart niets op de valreep veranderd willen zien in het *M&M* van vandaag de dag? Natuurlijk wel! Naast het *pièce de résistance* van probleemgerichte, empirisch-theoretische artikelen zou ik wat meer theoretische verhandelingen, wat meer goed geschreven en prikkelende essays en vooral wat meer discussie willen zien. Maar dat is ijdele praat. Want, zoals de dichter zegt, ‘... wat blijft de machteloze tussen straks en nu en toen? ’t Onaanvaardbare te aanvaarden en het zwijgen ertoe doen’. Met dit laatste marginaal ben ik immers redactioneel uitgesproken.

Wil Arts